

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Falk

Pennan mot pistolen

En kritisk studie av brottet *involverande av en underårig i brottslighet*

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 23

Innehållsförteckning

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar.....	5
1.4 Forskningsläge.....	6
1.5 Metod och material	6
1.6 Disposition.....	8
2 INVOLVERANDE AV UNDERÅRIG I BROTTSLIGHET.....	9
2.1 Befintlig lagstiftning	9
2.1.1 Osjälvständiga brottsformer.....	9
2.1.2 Missbruk av ungdom som straffskärpningsgrund.....	11
2.1.3 Människoexploatering och människohandel.....	11
2.2 16 kap. 5 a § BrB	12
2.2.1 Bakgrund.....	12
2.2.2 Skyddsintresse och involveringens skepnader	15
2.2.3 Begreppet brottslig verksamhet.....	16
2.2.4 Subjektiv täckning.....	16
2.2.5 Kriminalisering som effektivt verktyg i brottsbekämpningen	16
2.2.6 Remissinstansernas kritik.....	17
2.2.7 Rättspraxis.....	18
3 VARFÖR KRIMINALISERING?	19
3.1 Principen om ultima ratio	19
4 BROTTSRUBRICERINGAR I KONKURRENS.....	21
5 ANALYS	23
5.1 Det straffbara områdets utvidgning	23

5.2	16 kap. 5 a § BrB i förhållande till principen om ultima ratio.....	24
5.3	Konkurrensproblematik.....	25
6	AVSLUTANDE REFLEKTIONER OCH SLUTSATS	28
	KÄLLFÖRTECKNING.....	30

Summary

From 1st of June 2023, it is punishable to involve a minor in crime, according to Chapter 16, Section 5 a of the Swedish Penal Code. The government enacted the criminalization with the aim of protecting society from minors being involved in criminal networks and emphasizing the seriousness of this issue.

When a penal provision is composed, there are several factors that the legislator should consider ensuring the provisions legitimacy and necessity. Is the provision justified, or are there less intrusive measures to be taken? Are the actions covered by the new provision already regulated under existing law? How should the provision be applied in relation to existing legislation? The purpose of this essay is to critically examine the new provision in relation to the criminalization principle of ultima ratio. Additionally, the relation to existing regulations will be investigated and examined, especially in terms of competition.

The conclusion of this essay is that there is a certain expansion of the criminalized area through the implementation of the new criminalization. This essay has focused on the relationship between the new criminalization and instigation as well as conspiracy to crimes, as these are closely related to the new penal provision. The new penal provision differs from instigation and conspiracy since intent to the fact that a crime in reality will be committed is not required for liability for involving a minor in crime. Furthermore, the new criminalization cannot be considered legitimate according to the principle of ultima ratio. Legislation has been used as a first measure, sola ratio, before other less intrusive measures have been considered. The application of the new criminalization in relation to instigation and conspiracy can be problematic in terms of competition. The penal provisions should be applied in competition, and such application may tend to conflict with the prohibition of double jeopardy.

Sammanfattning

Från och med den 1 juni 2023 är det straffbelagt att involvera en underårig i brottslig verksamhet genom 16 kap. 5 a § brottsbalken. Kriminaliseringen vidtas enligt prop. *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* i syfte att skydda samhället från att underåriga involveras i kriminella nätverk samt att markera allvaret i detta.

När en ny straffrättslig reglering utarbetas finns det för lagstiftaren ett flertal faktorer som bör beaktas för att lagstiftningen ska framstå som legitim och nödvändig. Är kriminaliseringen befogad eller finns det mindre ingripande åtgärder att vidta? Är gärningar som avses täckas av den nya bestämmelsens tillämpningsområde redan reglerande enligt gällande rätt? Och hur ska bestämmelsen tillämpas i förhållande till befintlig lagstiftning? Syftet med studien är att kritiskt granska den nya bestämmelsen i förhållande till kriminaliseringsprincipen om ultima ratio. Dessutom ska relationen till befintlig lagstiftning utredas och granskas särskilt i konkurrenshänseende. Granskningen sker mot bakgrund av propositionen, Gängbrottsutredningens underliggande betänkande, annat offentligt tryck, samt rättspraxis och doktrin.

Slutsatsen av studien är att det går att utläsa en viss utvidgning av det straffbara området genom den nya kriminaliseringens införande. Framställningen har fokuserat på förhållandet till de osjälvständiga brottsformerna stämpling och anstiftan, eftersom dessa är nära besläktade med den nya brottsrubriceringen. Den nya rubriceringen avviker från stämpling och anstiftan då uppsåt att brott begås inte fordras för ansvar för involvering av underårig i brottslighet. Härutöver kan den nya kriminaliseringen inte anses legitim enligt principen om ultima ratio. Lagstiftning har använts som ett första verktyg, sola ratio, innan andra mindre ingripande åtgärder vidtagits. Tillämpningen av bestämmelsen i förhållande till de osjälvständiga brottsformerna kan tendera att bli problematisk i konkurrenshänseende. Straffbuden ska tillämpas i konkurrens och en sådan rättstillämpning kan tendera att stå i strid med förbudet mot dubbelbestraffning.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Involveringsbrottet	<i>Involverande av en underårig i brottslighet</i>
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
Prot.	Protokoll
SOU	Statens offentliga utredningar
St.	Stycke

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under hösten och vintern 2023 drar en i massmedia kallad ”våldsvåg” in över Sverige, och Stockholm i synnerhet.¹ Tidningarna tapetseras varje dag av alarmerande rubriker om sprängningar av flerfamiljshus och beställda avrättningar med automatvapen.² Brottsligheten begås inte sällan inom ramen för kriminella nätverk där allt yngre gärningspersoner tar en framträdande roll.³ Från samhällets sida grundas en oro för att unga personer, främst i de socialt utsatta områdena, löper stor risk att rekryteras in i de kriminella nätverken.⁴

I syfte att arbeta med denna problembild utsåg regeringen i juni 2020 en särskild utredning, Gångbrottsutredningen, vars uppdrag var att ”överväga en rad straffrättsliga åtgärder mot brott i kriminella nätverk”.⁵ Resultatet av utredningen blev betänkandet SOU 2021:68 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, där förslaget om en ny kriminalisering för involverande av underåriga i brottslighet lyftes. Syftet med kriminaliseringen är att motarbeta den unga inträdesåldern i de kriminella nätverken.⁶ Följden av betänkandet blev prop. 2022/23:53 som röstades igenom av riksdagen den 3 maj 2023. Härigenom är det sedan den 1 juli 2023 kriminaliserat att involvera underåriga i brottslighet enligt 16 kap. 5 a § 1 st. brottsbalken.⁷

---

¹ Elefalk (2023), 'Unik karta: Här är alla skjutningar och sprängningar i Stockholm i år'.

² Se exempelvis Zangana, Hällsten, Rapp (2023), 'Uppgifter: Unga tjejer misstänkta för sprängning i radhus'; Silverberg (2023), 'Tio personer åtalas efter mordet på 15-åring i Skogås'.

³ BRÅ-rapport 2023:13, s. 73–74.

⁴ BRÅ-rapport 2023:13, s. 129.

⁵ SOU 2021:68, s. 43.

⁶ SOU 2021:68, s. 248.

⁷ Prot. 2022/23:102, s. 60 § 15.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att kritiskt granska huruvida den nya kriminaliseringen av brottet *involverande av underårig i brottslig verksamhet* kan legitimeras utifrån kriminaliseringsprincipen ultima ratio, eller om andra mindre långtgående åtgärder kan uppnå syftet med bestämmelsen. Vidare ska kriminaliseringen diskuteras i förhållande till anstiftan respektive stämpling samt annan tangerande befintlig lagstiftning för att sedan problematiseras utifrån sådant förhållande.

Följande frågeställningar avses besvaras för att uppnå detta syfte:

- I vilken grad utvidgas det straffbara området gentemot tidigare?
- Kan bestämmelsen legitimeras utifrån principen om ultima ratio?
- Vilka problem kan uppstå genom bestämmelsens förhållande till ansvar för anstiftan respektive stämpling i konkurrenshänseende?

1.3 Avgränsningar

Det är ofrånkomligt med hänsyn till tid och utrymme att behöva avgränsa avhandlingens omfång. Därför har omfattningen begränsats till att endast avse kriminaliseringsprincipen om ultima ratio, trots förekomsten av andra relevanta principer. Valet av princip härrör från remissyttranden till bestämmelsen, vari det förekommer ståndpunkter som överensstämmer med principens grundtanke.

Med hänsyn till uppsatsens syfte är redogörelsen för befintlig lagstiftning begränsad till sådana bestämmelser vilka kan anses relevanta att diskutera i förhållande till den nya kriminaliseringen. Denna begränsning sker mot bakgrund av vad som anförts ovan avseende tid och utrymme. Avhandlingen rymmer inte heller diskussion avseende ansvarsfrihetsgrunden i bestämmelsens andra stycke.

Ansvar för anstiftan och stämpling ska behandlas i förhållande till den nya kriminaliseringen, med anledning av att det är dessa gärningsformer som ex-

emplifieras i prop. 2022/23:53 vid diskussion avseende konkurrensproblematik.⁸ Således diskuteras övriga osjälvständiga brottsformer inte vidare. Behandlingen av de osjälvständiga brottsformerna begränsas till att endast diskutera uppsåtstäckning. Framställning om andra förutsättningar för brottsbeskrivningsenlighet lämnas således utanför avgränsningen, med hänsyn till uppsatsens syfte.

I SOU 2021:68 och efterföljande prop. 2022/23:53 behandlas och avvisas ett förslag om utvidgning av straffbestämmelsen för människoexploatering till att även omfatta exploatering i brottslig verksamhet. Under rubriken befintlig lagstiftning behandlas människoexploatering, dock lämnas förslaget om utvidgning utanför framställningen.

1.4 Forskningsläge

På området unga och kriminella nätverk återfinns ett flertal rapporter redovisade av Brå. Dessa är utan tvekan av relevans för uppsatsens fortsatta framställning. Rapporterna behandlar bland annat statistik och kartläggning av hur unga successivt etableras i kriminella konstellationer. I uppsatsen hänvisas till tre av dessa rapporter.

1.5 Metod och material

Med hänsyn till uppsatsens syfte och frågeställningar förefaller det lämpligt att tillämpa en rättsanalytisk metod. Sådant metodval kan motiveras med det faktum att uppsatsens huvudsakliga syfte är att analysera gällande rätt. Den rättsdogmatiska metoden är ofta förekommande vid författandet av rättsvetenskapliga uppsatser, då metodens syfte är att fastställa gällande rätt.⁹ I denna framställning är utgångspunkten en annan, gällande rätt behandlas kort men huvudsakligt syfte är att analysera ny kriminalisering. I en sådan situation bör arbetet ta sin utgångspunkt i den rättsanalytiska metoden.¹⁰ I framställningen har dessutom ett kritiskt perspektiv använts för att granska den

---

⁸ Prop. 2022/23:53, s. 147.

⁹ Sandgren (2021), s. 51.

¹⁰ Sandgren (2021), s. 54.

nya bestämmelsen utifrån en kriminaliseringsprincip och straffrättens allmänna läror.

Lagstiftningsmaterial till grund för den nya bestämmelsen intar en central roll i framställningen, vilket kan motiveras med att det är en förhållandevis ny bestämmelse som behandlats. Det är av vikt att undersöka och fastställa bestämmelsens tillämpningsområde, inte enbart i sig själv utan även i förhållande till befintlig lagstiftning. Prop. *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* har behandlats särskilt, då det är där det slutgiltiga förslaget som röstas igenom i riksdagen återfinns. Därtill har ett antal remissyttranden behandlats för att läsaren ska få ta del av ett kritiskt perspektiv på lagstiftningen.

De tre tingsrättsavgöranden som hittills behandlat aktuell rubricering har granskats i syfte att undersöka hur bestämmelsen hittills tillämpats av rätten i förhållande till de osjälvständiga brottsformerna i 23 kap. BrB. Faktum är att underrätters avgöranden inte kan framhålla en distinkt eller rättvis bild av rättstillämpningen. Tilläggningsvis är omfånget av granskade avgöranden bristfälligt. Bestämmelsen är förhållandevis ny och har inte tillämpats av rätten i större utsträckning än vad som nu granskas. Vid utredning av rättstillämpning bör ett större antal avgöranden granskas. Rättstillämpningen bör därtill avse högre instansers avgöranden. Ändock har visualiseringen av rättstillämpningen i underinstans utgjort ett intressant inslag i framställningens diskussion avseende konkurrens, i avvaktan på prejudikat från högre instanser.

Redogörelse för gällande rätt, men också kriminaliseringsprincipen *ultima ratio*, stödjer sig på såväl offentligt tryck som doktrin. Behandlingen av doktrin avses bidra som ett komplement till ovan nämnda rättskällor för att ge skildringen av gällande rätt en djupare dimension. Framstående forskare på straffrättens område har författat material som är av relevans att behandla i framställningen. Bland dessa kan Petter Asp, Nils Jareborg, Madeleine Leijonhufvud och Suzanne Wennberg nämnas särskilt.

1.6 Disposition

Inledningsvis följer en redogörelse av befintlig lagstiftning som rör ungdomar som involveras i brottslighet. Dessutom behandlas de osjälvständiga brottsformerna stämpling och anstiftan. Vidare presenteras den nya bestämmelsen 16 kap 5 a § BrB. Vad som avhandlas är syftet med kriminaliseringen, gärningar som faller under bestämmelsens tillämpningsområde samt kritik som riktats mot den. I avhandlingens tredje avsnitt ska kriminaliseringsprincipen ultima ratio presenteras och diskuteras. Av fjärde avsnittet följer en redogörelse av en konkurrensproblematik som kan inträda då flera straffbud överträds inom ramen för en och samma gärning och hur domaren ska agera i sådana situationer.

Det femte avsnittet är analyserande. Bestämmelsen diskuteras i förhållande till principen om ultima ratio samt i vilken grad det straffbara området utvidgas av den nya kriminaliseringen. Dessutom ska diskussion föras om konkurrensförhållandet mellan involveringsbestämmelsen och medverkansansvaret för anstiftan och stämpling till brott. Uppsatsen avslutas med slutsatser som kan dras utifrån ovan angivna utgångspunkter samt några reflektioner i förhållande till dessa.

2 Involverande av underårig i brottslighet

2.1 Befintlig lagstiftning

2.1.1 Osjälvständiga brottsformer

De osjälvständiga brottsformerna i 23 kap. BrB kan aktualiseras i de fall brott begås tillsammans med eller av underåriga. Straffansvar för osjälvständiga brottsformer förutsätter däremot inte att den som begått brottet straffas. Enligt 1 kap. 6 § BrB kan personer under 15 år inte straffas för brott, ändock kan dessa icke straffbara individer begå brott.¹¹ Av detta följer att en straffbar person kan dömas till ansvar enligt 23 kap. BrB oberoende av om den underåriga uppnår straffbar ålder eller inte.

2.1.1.1 Särskilt om anstiftan och stämpling

Ansvar för anstiftan som osjälvständig brottsform regleras i 23 kap. 4 § 2 BrB. Den som inte är att anse som gärningsperson döms för anstiftan alternativt medverkan till brott om denne förmått annan att utföra brottet. Att anstifta annan till brott innebär att förmå denne att utföra en straffbar gärning genom psykisk påverkan. För att straffansvar ska inträda förutsätts varken övertalning eller vilseledande. Vad som i stället fordras är att gärningsmannen genom anstiftaren får tillräckliga skäl för sitt handlande.¹² Ett typfall av anstiftan är att beordra annan att begå en otillåten handling.¹³ Det ska föreligga kausalitet mellan anstiftarens psykiska påverkan och den faktiska gärningen.¹⁴ För anstiftan krävs alltså någon form av kontakt mellan anstiftaren och gärningsmannen. Poängteras bör att vad som krävs för straffansvar är att den anstiftandes uppmuntran eller instruktioner är det avgörande bidraget till

---

¹¹ Jareborg (2001), s. 37.

¹² Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 441.

¹³ Asp (2021), s. 405.

¹⁴ Lernestedt (2009), s. 73.

att straffbudet överträds. I annat torde uppmuntran eller råd resultera i medverkansansvar.¹⁵ Av 23 kap. 4 § 3 st. BrB följer att varje medverkande ska dömas till det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom eller henne till last. Ansvar för anstiftan aktualiseras endast i de fall gärningsmannen har uppsåt till att ett fullbordat brott ska genomföras.¹⁶ Anstiftarens uppsåt ska, vid anstiftan av en uppsåtlig gärning, täcka såväl främjandet som huvudbrottets faktiska genomförande.¹⁷ En allmänt hållen uppmaning att begå brott är således inte tillräckligt för straffansvar. Uppmaningen ska vara mer individualiserad.¹⁸ Däremot fordras inte att anstiftaren har närmare kännedom om hur eller när den straffbara gärningen förverkligas.¹⁹

Ansvar för stämpling enligt 23 kap. 2 § 2 BrB ådöms bland annat den som söker anstifta annan att begå straffbar handling utan att denne påbörjar eller fullbordar brottet. Stämpling kan således benämnas som försök till anstiftan och är endast straffbart i de fall det är särskilt föreskrivet för det angivna brottet. Om brottet fullbordas eller då ett straffbart försök till brottet kommer till stånd döms gärningspersonen inte till ansvar för stämpling, utan för anstiftan till brott eller anstiftan till försök till brottet.²⁰ I de fall gärningspersonen från början beslutat att inte genomföra den brottsliga handlingen är straffansvar för stämpling uteslutet. Stämpling omfattar även situationen då en person åtar sig eller erbjuder sig att utföra straffbar handling.²¹ Stämpling förutsätter uppsåt, men för ansvar fordras inte att uppsåtet anknyter till ett visst konkret brott. Omständigheter som tid och rum kan lämnas obestämnda vid stämplingsgärningen.²² Stämplingsformen ”söka anstifta annan” förutsätter avsiktssuppsåt,²³ något som inte fordras för de övriga stämplingsformerna.²⁴

---

¹⁵ Asp (2021), s. 404.

¹⁶ Jareborg (2001), s. 417.; Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 450.

¹⁷ NJA 2022 s. 675, punkt 12.

¹⁸ Strahl (1967), s. 259.

¹⁹ Strahl (1976), s. 268.

²⁰ Ågren (2023), s. 181.; Wennberg (2022), s. 95.

²¹ Ågren (2023), s. 157–158.

²² Jareborg (2001), s. 396.

²³ NJA 1972 s. 167.

²⁴ Jareborg (2001), s. 396.

Om en person A sökt förmå en person B att utföra ett brott, kan A ställas till ansvar för stämpling enligt ovan stadgat. Om B åtar eller erbjuder sig att utföra brottet kan även B ställas till ansvar enligt 23 kap 2 § 2 st. BrB. Detta förutsätter dock att B inte påbörjat utförandet av brottet eller annars gjort sig skyldig till ett straffbart försök. Om B däremot genomför och fullbordar den brottsliga handlingen gör sig A skyldig till anstiftan i stället för stämpling och B ställs till ansvar för det fullbordade brottet.²⁵

2.1.2 Missbruk av ungdom som straffskärpningsgrund

Omständigheten att en person förmår annan att medverka till brott genom att missbruka dennes ungdom utgör en försvårande omständighet vid straffvärdesbedömningen, enligt 29 kap. 2 § 5 p. BrB. Exempel på missbruk är en person som utnyttjar ett barns ungdom eller beroendeställning för att förmå denne att medverka till brott.²⁶ En korresponderande strafflindrande bestämmelse för den unge återfinns i 29 kap. 5 § BrB. Bestämmelserna tar sikte på samtliga former av medverkan, således inte endast strikt medhjälp utan även andra former av osjälvständiga brottsformer och gärningsmannaskap.²⁷

Vad som bör framhållas är att missbruk av ungdom som sådant inte tidigare föranlett straffansvar. Ändock har omständigheten kunnat beaktas i såväl straffskärpande som strafflindrande riktning vid straffmätningen.

2.1.3 Människoexploatering och människohandel

Människoexploatering och människohandel i 4 kap. 1 a och 1 b §§ BrB omfattar bland annat exploatering av personer i tvångsarbete. Rekvisitet tvångsarbete inbegriper alla slags arbeten, även illegala, som en person utför

---

²⁵ Ågren (2023), s. 158.

²⁶ Prop. 1987/88:120, s. 83.

²⁷ Bäcklund m.fl., Brottsbalken (2023-11-24, Version 23, JUNO), kommentaren till 23 kap. 5 § under Bakgrund.

ofrivilligt under någon form av hot om repressalie. Hotet kan exempelvis avse fysiskt våld eller frihetsberövande.²⁸

Straffansvar för människohandel omfattar även exploatering för annan verksamhet som innebär nödläge för den utsatte. Exploateringen innebär att offret ämnar utföra eller underkasta sig åtgärder. För att en nödsituation ska föreligga ska offrets möjlighet att förfoga över sina förhållanden vara begränsad, och situationen ska inte vara tillfällig eller övergående. Sådan nödsituation föreligger exempelvis då en person förmås tigga eller stjäla.²⁹

I ett tingsrättsavgörande från 2021 avseende människohandel stod en person åtalad för att ha rekryterat två sjuttonåringar i syfte att exploatera dem i narkotikaförsäljning. Åklagaren i målet gjorde gällande att ett nödläge för sjuttonåringarna hade uppstått då dessa befann sig i en kriminell och socialt nedbrytande miljö som riskerade att skada deras hälsa och utveckling. Tingsrätten fann att en situation där målsäganden befinner sig i kriminell miljö kan innebära ett nödläge i lagens bemärkelse. Däremot gav utredningen i målet inte stöd för att målsägandena befunnit sig under sådana förhållanden som medfört att de inte själva kunde råda över sitt agerande eller situation. På grund av bristande bevisning kunde inte styrkas att den tilltalade ska ha rekryterat ungdomarna.³⁰ Hovrätten fastslog tingsrättens domslut och ogillade åtalet för människohandel.³¹

2.2 16 kap. 5 a § BrB

2.2.1 Bakgrund

Den 26 januari 2023 hänskjuter regeringen prop. 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* till riksdagen. Propositionen innehåller ett flertal straffrättsliga lagstiftningsåtgärder som riktar sig mot brott som begås inom ramen för kriminella nätverk. Förslagen syftar till att ”markera allvaret i brott

---

²⁸ Bäcklund m.fl., (Brottsbalken: en kommentar), 4 kap. 1 b § under Den brottsliga handlingen.

²⁹ Prop. 2009/10:152, s. 43.

³⁰ Södertörns tingsrätts dom i mål B 1794–20.

³¹ Svea hovrätts dom i mål B 2206–21.

som begås i kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser och för att ge rättsväsendet utvidgade möjligheter att bekämpa sådan kriminalitet”.³² Förslagen är ett resultat av betänkandet som Gängbrottsutredningen i augusti 2021 överlämnade till Justitiedepartementet.³³ Efter omröstning i riksdagen klubbades propositionen igenom och de nya lagändringarna trädde i kraft 1 juli 2023.³⁴

En ny bestämmelse infördes i 16 kap. 5 a § BrB. Härigenom införs ett nytt brott; involverande av underårig i brottslighet:

Den som för brott eller brottslig verksamhet anlitar, betalar, instruerar eller överlämnar egendom till någon som inte har fyllt arton år och därigenom, eller på annat liknande sätt, involverar honom eller henne i brottet eller den brottsliga verksamheten, ska dömas för *involverande av en underårig i brottslighet* till fängelse i högst fyra år. Detta ska gälla även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den unge inte fyllt arton år.

Om involverandet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder eller utveckling mellan den som har begått gärningen och den andra personen eller annars är uppenbart mindre allvarligt, ska inte dömas till ansvar.

Det faktum att det dödliga våldet i de kriminella miljöerna har ökat i Sverige under de senaste åren lyfts i propositionen med hänvisning till BRÅ-rapporten *Dödligt våld i den kriminella miljön – 2005–2017*. Rapporten vittnar om att skjutvapenvåldet ökat och att medianåldern på såväl gärningspersoner som målsäganden blir allt lägre.³⁵

Gängbrottsutredningen framhåller med hänvisning till en rapport upprättad av Brå en faktor till ungas involvering i organiserad brottslighet i förortererna. Ungdomar i förortererna drabbas i större utsträckning än andra ungdomar av faktorer som socialt utanförskap, trångboddhet, fattigdom, segregation och upplevelse av diskriminering. Dessutom uppges avseende rekrytering att det inte tycks vara fråga om en aktiv sådan, utan att underåriga i stället gradvis

---

³² Prop. 2022/23:53, s. 1.

³³ Prop. 2022/23:53, s. 23.

³⁴ Prot. 2022/23:102, s. 60 § 15.

³⁵ Prop. 2022/23:53, s. 25.; BRÅ-rapport 2020:4, s. 9, 23, 24, 25.

involveras i kriminella sammanhang där äldre kriminellt aktiva ungdomar som bor i samma område betraktas som förebilder.³⁶

Unga pojkar som inträder i nätverken ägnar sig framför allt åt att förvara, transportera och sälja narkotika. Senare kan ansvaret utvecklas till att förvara och transportera vapen, genomföra utpressningar, stölder och rån.³⁷ För att klättra i nätverkets hierarki vittnas om att genomförandet av skottlossningar ses som en investering i karriären. Genom att uttrycka sig villig till att genomföra den här typen av grova våldsdåd vinner de unga respekt av de äldre i hierarkin och kan också användas för liknande gärningar i framtiden.³⁸

Det är den här problematiken lagstiftaren vill komma åt genom straffrättsliga reformer, bland annat genom en kriminalisering av involverande av en underåring i brottslighet. Unga som inträder i den kriminella miljön tidigt riskerar att fortsätta uppmanas till grov brottslighet och för att användas vid riskfyllda uppdrag. Faktumet att allt fler unga rekryteras in i de kriminella nätverken är också mycket skadligt på samhällsnivå då risk föreligger för att en ny generation av grovt kriminella nätverk växer fram och att våldsvågen inte hämmas. Dessutom är inträdet i den kriminella världen skadlig på individnivå för den unge genom försämrade möjligheter till studier och framtida arbete. Men framför allt försätts den unges liv och hälsa i fara.³⁹

Som motiv till bestämmelsen framför regeringen avsaknaden av en straffrättslig reglering som primärt skyddar det allmänna intresset av att unga avhålls från att involveras i kriminalitet. Sådant intresse kan inte tillgodoses av den befintliga lagstiftningen i 23 kap. BrB som behandlar de osjälvständiga brottsformerna. Skyddsintresset i 23 kap. BrB är detsamma som den straffbestämmelse vilken gärningsformen anknyter till.⁴⁰

---

³⁶ SOU 2021:68, s. 89–90.; BRÅ-rapport 2016:12, s. 12.

³⁷ BRÅ-rapport 2023:13, s. 6–7.

³⁸ BRÅ-rapport 2023:13, s. 73–74.

³⁹ Prop. 2022/23:53, s. 79 samt s. 88.

⁴⁰ Prop. 2022/23:53, s. 82.

2.2.2 Skyddsintresse och involveringens skepnader

Regeringen framhåller att det primära skyddsintresset för den nya bestämmelsen är det allmänna intresset att underåriga inte involveras i brottslig verksamhet snarare än individens eget intresse att inte involveras. Skyddet för den unges intressen kommer dock inträda som en positiv bieffekt.⁴¹

Syftet med bestämmelsen är att fånga upp åtgärder av mer allmän natur som föranleder faktumet att unga involveras i brottslighet som en annan aktör egentligen står bakom. Att den unge anlitas som ett viljelöst objekt för att utföra en handling som är av betydelse för genomförandet av ett brott, exempelvis att hålla vakt vid genomförandet av ett rån anses falla inom det straffbara området. På samma sätt kan den straffbara gärningen bestå av att en ung person betalas eller instrueras för att genomföra en straffbar gärning, exempelvis att sälja narkotika eller att transportera vapen. Att endast erbjuda betalning eller annan typ av ersättning för att utföra en brottslig gärning utan att någon betalning faktiskt sker faller inom det straffbara området. Det som fordras är att den unge accepterat erbjudande om betalning eller annan ersättning, eller på annat sätt anlitas.⁴²

Det erfordras inte att den underåriga ska vara medveten om alla delar i den brottsliga verksamheten som han eller hon involverats i. Straffansvaret är således ej uteslutet exempelvis i situationen där en ung person ombeds hålla vakt vid ett rån men inte är medveten om att rånet ska genomföras.⁴³

Den underåriga behöver över huvud taget inte ha begått ett brott för att anses ha blivit involverad. Det är tillräckligt att den unge anlitas eller betalats, eller gått med på ett erbjudande om betalning, för att gärningen ska bedömas involvering i lagens mening. Fullbordanspunkten är uppnådd då den unge hör sammat uppmaningen att delta i den brottsliga verksamheten.⁴⁴

---

⁴¹ Prop. 2022/23:53, s. 82.

⁴² Prop. 2022/23:53, s. 83.

⁴³ Prop. 2022/23:53, s. 84.

⁴⁴ Prop. 2022/23:53, s. 145.

2.2.3 Begreppet brottslig verksamhet

Brottslig verksamhet är en bred term vilken åsyftar brottslighet som är opreciserad i fråga om omfattning och precisa inslag. Motiveringen till begreppets vida omfång är att involveringen av unga i kriminalitet anses klandervärdt oberoende av brottslighetens karaktär. Begreppet innefattar såväl brott vid ett enskilt tillfälle som flera på varandra följande brott. Dessutom inbegrips enstaka brott inom ramen för en verksamhet som utövas i mer eller mindre organiserad form. Brott som begås inom ramen för kriminella nätverk kan vara exempel på sådan brottslighet.⁴⁵ Genom begreppets utformning fastställs avsaknaden av krav på konkretisering av brottsligheten, vilket kan jämföras med användningen av samma begrepp i 36 kap. 1 b § BrB och 3 § (2014:307) om straff för penningtvättbrott.⁴⁶

2.2.4 Subjektiv täckning

Det fordras inte att den som exempelvis lämnar uppdrag åt den underårige behöver känna till vilket konkret brott den unge anlitas för. Av detta följer att det för ansvar endast erfordras likgiltighetsuppsåt i förhållande till att åtgärden avser brottslig verksamhet i allmänhet.⁴⁷

2.2.5 Kriminalisering som effektivt verktyg i brottsbekämpningen

Det dödliga våldet har eskalerat och föranleds inte sällan av uppgörelser mellan kriminella nätverk. Användningen av skjutvapen och den omfattande våldsanvändningen skapar otrygghet i samhället. Straffrättslig lagstiftning utgör enligt regeringen ett centralt verktyg för att strypa de kriminella nätverkens influerande och härigenom öka den generella tryggheten i samhället.⁴⁸ Det bör dock framhållas att straffrättsliga verktyg endast är ett av flera verktyg i arbetet mot problembilden. Misstron mot samhällets aktörer och segre-

---

⁴⁵ Prop. 2022/23:53, s. 145 samt s. 85.

⁴⁶ Prop. 2022/23:53, s. 84.

⁴⁷ Prop. 2022/23:53, s. 145.

⁴⁸ Prop. 2022/23:53, s. 31.

gationen i de socialt utsatta områdena bör hanteras av en rad sektorer i samhället för att arbeta med brottsförebyggande arbete, vilket även har konkretiserats genom lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete som trädde i kraft 1 juli 2023.⁴⁹

2.2.6 Remissinstansernas kritik

Gångbrottsutredningens förslag om en ny kriminalisering har mötts av kritik från flera remissinstanser. Bland dessa återfinns juridiska fakulteten vid Lunds universitet. Fakulteten lyfter avsaknaden av redogörelse och utredning om andra potentiella åtgärder än kriminalisering som problematisk samt att ”det uppstår en diskrepans mellan å ena sidan hur problemet beskrivs i utredningen, och å andra sidan kriminalisering som lösning”.⁵⁰ I problembeskrivningen framhålls inte avsaknad av kriminalisering som en faktor av betydelse vid rekrytering till nätverken, vilket är en indikation på att andra åtgärder kan framstå som närmare föreliggande.⁵¹

Attunda tingsrätt framhåller att förslaget många gånger kan komma att träffa sådana gärningar som redan är kriminaliserade genom andra bestämmelser och lyfter särskilt 23 kap. 4 § brottsbalken. Konsekvensen av att dömas för både involveringsbrottet och för medverkansansvar problematiseras då det kommer att innebära en betydande straffskärpning för gärningsmannen.⁵²

Även Polismyndigheten problematiserar den nya kriminaliseringen i förhållande till befintlig lagstiftning. Myndigheten konstaterar att sådana åtgärder som ryms inom begreppet ”involvera” är nära besläktade med handlingar som idag är kriminaliserade under bland annat anstiftan till brott. Ändock framhåller Polismyndigheten att kriminalisering är en viktig markör från samhällets sida i förhållande till problembilden.⁵³

---

⁴⁹ Prop. 2022/23:53, s. 31.

⁵⁰ Lunds universitets remissvar till SOU 2021:68, s. 3.

⁵¹ Lunds universitets remissvar till SOU 2021:68, s. 3.

⁵² Attunda tingsrätts remissvar till SOU 2021:68, s. 2.

⁵³ Polismyndighetens remissvar till SOU 2021:67, s. 3.

2.2.7 Rättspraxis

Kriminaliseringen är förhållandevis ny och därför har rubriceringen endast aktualiserats vid tre tillfällen i underrätt. Det första målet avsåg en gärningsperson som instruerat sin bror att uppsöka och angripa en butiksägare i dennes närbutik med anledning av en inkommen polisanmälan mot den äldre brodern. Den äldre brodern bad sedan sin lillebror att hålla fram en mobiltelefon med högtalartelefon till butiksinnehavaren genom vilken den äldre brodern uttryckte hot mot innehavaren. Den äldre brodern dömdes för att ha involverat sin underårige bror i brottslighet.⁵⁴

Det andra målet avsåg en gärningsperson som åtalats för två fall av involverande av underårig i brottslighet. Första åtalpunkten avsåg involvering genom att instruera en underårig person att bevaka gärningsmannens narkotikaförsäljning på sociala medier och andra kommunikationsappar samt att skicka meddelanden till köpare. Den andra åtalpunkten avsåg involvering genom att gärningspersonen lät sin underårige bror förvara narkotika i sin garderob samt instruktioner om att denne inte skulle vidröra den äldre broderns tillhörigheter i garderoben. Gärningspersonen dömdes för ansvar enligt första åtalpunkten men friades enligt andra. I domskälen motiverades frikännandet avseende den andra åtalpunkten med att den äldre brodern förvarat narkotikan i den underåriges garderob bakom dennes rygg och att ansvar enligt gärningsbeskrivningen således inte kan utdömas.⁵⁵

I det tredje målet ska en gärningsperson enligt gärningsbeskrivningen involverat en underårig släkting till stöld i en matbutik. Gärningspersonen instruerade den underårige personen att passera sista betalningsmöjlighet med tillgripna varor till ett värde av närmare 4 000 kronor. Gärningspersonen dömdes för stöld och involverande av en underårig i brottslighet.⁵⁶

---

⁵⁴ Södertörns tingsrätts dom i mål B 10859–23.

⁵⁵ Linköpings tingsrätts dom i mål B 3093–23 samt B 3629–23.

⁵⁶ Lunds tingsrätts dom i mål B 4929–23.

3 Varför kriminalisering?

Kriminalisering antas av staten som en form av formell social kontroll där oönskade handlingar beläggs med straff.⁵⁷ Bestraffning är enligt sin inneboende karaktär repressivt. I kontrast till andra av staten möjliga tvångsinsriktanden saknar straffet reparativ funktion. Härigenom kan konstateras att straffet är det yttersta uttrycket för statens maktutövning.⁵⁸ För att samhället med legitimitet ska få bruka denna rationella kontroll förutsätts förekomsten av påtagliga skäl. Sådana påtagliga skäl föreligger vid existensen av en motpol som bör skyddas med hänsyn till dess värde och intresse.⁵⁹

I prop. 1994/95:23 ”*Ett effektivare brottmålsförfarande*” framhåller regeringen ett antal faktorer som bör föreligga för att en kriminalisering ska framstå som befogad enligt Åklagarutredningen⁶⁰:

1. Ett beteende kan föranleda påtaglig skada eller fara
2. Alternativa sanktioner står inte till buds, skulle inte vara rationella eller skulle kräva oproportionerligt höga kostnader
3. Straffsanktion krävs med hänsyn till gärningens allvar
4. Straffsanktion skall utgöra ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet
5. Rättsväsendet ska ha resurser att klara av den eventuellt ytterligare belastning som kriminaliseringen innebär.⁶¹

Åklagarutredningen framhöll bland annat att kriminalisering endast är ett av flera verktyg som tillhandahålls för att manövrera samhällsmedborgarnas handlande. Andra metoder kan vara mer effektiva och ändamålsenliga.⁶²

3.1 Principen om ultima ratio

Principen om ultima ratio relaterar till frågan om en handling över huvud taget ska kriminaliseras. Att tillgripa kriminalisering som verktyg för att skydda

---

⁵⁷ Jareborg (2001), s. 46.; Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 34.

⁵⁸ SOU 1992:61, s. 104.

⁵⁹ Jareborg (2001), s. 51.

⁶⁰ SOU 1992:61.

⁶¹ Prop. 1994/95:23, s. 55.

⁶² SOU 1992:61, s. 104.

något av nämnda skyddsintressen bör enligt principen vara den sista utvägen, eftersom straff är en långtgående och kraftig samhällsreaktion. Andra former av formell social kontroll ska användas i första hand om dessa kan uppnå likvärdigt resultat.⁶³ I SOU 2013:38 *Vad bör straffas?* framhölls förslag på vad lagstiftaren ska beakta vid kriminalisering. Bland flera andra lyfts faktumet att det inte får finnas alternativa metoder som i tillräcklig grad kan uppfylla samma syfte som kriminalisering och bestraffning därför bör ske i sista hand.⁶⁴ Någon proposition har inte följt efter SOU 2013:38, därför kan inte regeringen och riksdagens ståndpunkt i frågan om kriminaliseringars effekt klarläggas i detta hänseende.

I propositionen till 16 kap. 5 a § BrB framhålls att behovet av en ändrad straffrättslig lagstiftning i första hand bör tillgodoses genom skärpning av befintlig lagstiftning. Först i andra hand, när befintlig lagstiftning är otillräcklig för att angripa oönskat handlande, bör ny lagstiftning utarbetas.⁶⁵

I realiteten tillgrips ändock kriminalisering som första krafttag i mycket stor utsträckning. Införandet av nya straffbestämmelser ligger nära till hands i lagstiftarens arbete då sådant verktyg är enkelt och billigt. Dessutom ställer andra former av formell social kontroll höga arbetskrav på myndigheter.⁶⁶ I makt-havarens position kan det vara frestande att använda kriminalisering i syfte att visualisera politisk handlingskraft och härigenom vinna väljarnas tillit.⁶⁷ Principen tenderar således att inte respekteras i praktiken, kriminalisering tillgrips i första hand, *sola ratio*.⁶⁸

---

⁶³ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 33.

⁶⁴ SOU 2013:38, s. 498.

⁶⁵ Prop. 2022/23:53, s. 39.

⁶⁶ Jareborg (2001), s. 46.

⁶⁷ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 33 samt s. 35.

⁶⁸ Jareborg (2006), s. 31.

4 Brottsrubriceringar i konkurrens

I förarbetena till bestämmelsen 16 kap. 5 a § BrB behandlas konkurrensfrågan i förhållande till medverkansansvar, där anstiftan och stämpling enligt 23 kap. 4 § BrB lyfts särskilt. Involverande av en underårig i brottslighet ska dömas i konkurrens med medverkan till det brott den unge har begått, vilket kommer resultera i en straffskärpande effekt.⁶⁹

Brottslighetskonkurrens aktualiseras i de fall flera straffbud överträds inom ramen för en och samma gärning. En frågeställning som aktualiseras i dessa fall är om domstolen ska utdöma ansvar för mer än ett brott eller om brottsrubriceringarna konsumerar varandra.⁷⁰ Konsumering kan motiveras med hänsyn till att man därigenom undviker dubbelbestraffning genom att samma omständigheter beaktas två gånger till den tilltalades nackdel.⁷¹

Bedömningen av brottslighetskonkurrens utgår från hur straffbuden förhåller sig till varandra i regelkonkurrens. Regelkonkurrensen förekommer i två varianter, subordination och interferens.⁷² Subordination innebär att två brotts typer har ett tillämpningsområde där det ena området helt överlappar det andra. I de fall tillämpningsområdena mellan straffbuden endast delvis överlappar varandra, men inte helt och hållet, är det fråga om interferens.⁷³ I subordinationsfallen gäller som huvudregel att endast ett av straffbuden är tillämpligt. Exempelvis ska den som genom samma handlande gör sig skyldig till olaga tvång enligt 4 kap 4 § BrB och utpressning enligt 9 kap 4 § BrB inte dömas för det olaga tvång som ingår som ett rekvisit i den kvalificerade brottstypen utpressning. I interferensfallen råder i stället en presumtion att de båda straffbuden är tillämpliga i kumulation.⁷⁴ Av allmänna rättsgrundsatser

---

⁶⁹ Prop. 2022/23:53 s 147 samt s. 89

⁷⁰ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 459 samt s. 462.

⁷¹ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 463.

⁷² Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 480–481.

⁷³ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 481.

⁷⁴ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 483.

följer att det ena brottet konsumerar det andra om bestämmelserna vilar på identiska kriminalpolitiska grunder.⁷⁵

Utredning och klarläggning av konkurrensproblematik avseende brottslighetskonkurrens kräver svåra bedömningar då avsaknad av bestämda regler ofta föreligger. Konkurrensfrågorna regleras endast undantagsvis i lagtext, och då genom så kallade subsidiaritetsklausuler. I stället kan ledning hämtas av förarbeten, vilka dock ofta författas diffust i frågan om hur brottslighetskonkurrens ska hanteras.⁷⁶

---

⁷⁵ NJA 2013 s. 397 punkt 16.

⁷⁶ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 461 samt s. 463.

5 Analys

5.1 Det straffbara området utvidgning

Vad lagstiftaren vill komma åt med den nya regleringen är problematiken där grova våldsdåd genomförs av allt yngre gärningspersoner, ofta inom ramen för kriminella nätverk. Kriminaliseringen avser enligt förarbeten att skydda det allmänna intresset att barn och unga inte involveras i brottslig verksamhet. Skydd för att barn och unga inte ska involveras i kriminalitet åstadkoms sedan tidigare genom gällande rätt. Ett exempel är den försvårande omständighet för straffvärdesbedömningen som återfinns i 29 kap. 2 § 5 p BrB för den som missbrukat en persons ungdom för att förmå denne att medverka till brott.

Därtill har faktumet att ungdomar används för narkotikaförsäljning utgjort människohandel enligt praxis från hovrätt. Att handlingen utgjorde människohandel fastställdes i domskälen trots att gärningspersonen inte kunde ställas till straffrättsligt ansvar på grund av att rekrytering inte kunde påvisas samt bristande bevisning. Härigenom fastställs förhållandet att sådana handlingar som avses falla inom involveringsbestämmelsens tillämpningsområde allredan är reglerad genom befintlig lagstiftning. Detta genom att ett erforderligt nödläge enligt människohandelsbestämmelsen kan bestå i att en målsägande befinner sig i en kriminell eller socialt nedbrytande miljö.

De osjälvständiga brottsformerna anstiftan och stämpling i 23 kap BrB tangerar till involveringsbrottet, då samtliga straffbud tar sikte på förhållandet att annan förmås involveras i brottslighet på ett eller annat sätt. Attunda tingsrätt och Polismyndigheten lyfter detta förhållande i sina remissyttranden till bestämmelsen samt det faktum att det straffbara området härigenom redan kan anses vara täckt.

Vad som bör framhållas som en skillnad mellan involveringsbrottet och de osjälvständiga brottsformerna anstiftan och stämpling är den subjektiva täckningen. En förutsättning för att straffansvar för stämpling och anstiftan ska komma i fråga är att gärningspersonen ska ha uppsåt till att ett brott i realiteten förövas. Detta förhållande kan ställas i proportion till vad som

stadgas för involveringsbrottet. En person som för brottslig verksamhet instruerar, anlitar eller betalar en underårig och därigenom involverar honom eller henne i brottet eller den brottsliga verksamheten behöver enligt förarbeten till involveringsbestämmelsen inte känna till vad för brottslighet den unge involveras i. Inte heller behöver den unge ha begått en brottslig handling till följd av involveringen för att straffansvar ska utdömas. Ur detta kan utläsas en avsaknad av uppsåtstäckning hos gärningspersonen till att ett brott kommer till stånd inom den brottsliga verksamheten. Ovan anfört kan tala för att det föreligger en viss utvidgning av det straffbara området, och att involveringsbrottet kan komma att täcka de fall av anstiftan och stämpling då avsaknad av uppsåt till fullbordat brott föreligger.

5.2 16 kap. 5 a § BrB i förhållande till principen om ultima ratio

Det är av vikt att diskutera den nya kriminaliseringen i förhållande till principen om ultima ratio då straffbeläggning är samhällets mest ingripande maktmedel mot invånarnas oönskade handlande. Att sådant ingripande endast skall vidtas i sista hand framstår således som legitimt. Svårigheten att på ett tillförlitligt vis fastslå lagstiftarens hänsyn till principen bör dock framhållas.

Gängbrottsutredningens uppdrag var begränsat till att utreda straffrättsliga åtgärder för att hantera brottslighet kopplad till kriminella nätverk. Således förefaller det naturligt att utredningen presenterar kriminalisering som verktyg. Ur min synvinkel är utredningen tämligen snäv, vilket även uttrycks av Lunds universitet i dess remissyttrande. Utredningen bör ha innefattat andra möjliga åtgärder för att stävja involverandet av ungdomar i brottslig verksamhet. Av Gängbrottsutredningens utredning framgår att ungdomar som lever i social utsatthet löper större risk att bli kriminella än andra ungdomar. Dessutom framhålls att det inte är fråga om en aktiv rekrytering till nätverken, utan att involveringen sker gradvis med kriminellt belastade äldre ungdomar i närområdet som förebilder. Det här är en lägesbild som även visualiseras i Brås rapport från 2023. På dessa grunder verkar det te sig lämpligare att arbeta med grundproblematiken och de sociala förhållandena i stället

för att implicera en kriminalisering som kortsiktig lösning. En kriminalisering som dessutom inte grundar sig i ungdomars intresse av ett liv utan kriminalitet, utan som i stället omfamnar samhället och dess intresse. Mot bakgrund av vad som ovan stadgats förefaller sig en sådan intressefokusering något underlig.

Av propositionen till 16 kap. 5 a § BrB framgår att det krävs kraftigare tag från lagstiftarens sida mot åtgärder som föranleder att ungdomar involveras i brottslig verksamhet. Vad som åsyftas är att krafttagen ska vara mer genomgripande än sådan reglering som idag fastställs genom ansvar för anstiftan och stämpling. Om det är straffskärpning för den här typen av involverande som åsyftas kan resultatet uppnås på andra sätt än ny kriminalisering. Som ovan stadgat föreligger utnyttjande av en persons ungdom för att denne ska involveras i brottslighet som en försvårande omständighet vid straffmätning. Vid beaktandet av sådan försvårande omständighet ovanpå ansvar för anstiftan eller stämpling uppnås syftet som lagstiftaren vill åt med involveringsbrottet. I det fall lagstiftaren anser att ytterligare straffskärpande åtgärder ligger för handen kan detta uppnås genom att korrigera lydelsen av befintlig lagstiftning i sådan riktning. Sådan korrigering bör ske i första hand, innan metoden med ny straffrättslig lagstiftning tillgrips. Sådant resonemang kan utläsas ur prop. *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, vilket är anmärkningsvärt då principen till synes inte beaktats vid utarbetandet av den nya kriminaliseringen. Doktrin vittnar om en bristande respekt för principen i realiteten. Så verkar även vara fallet här. Kriminalisering har vidtagits i första hand, *sola ratio*, före det att andra alternativa metoder övervägts.

5.3 Konkurrensproblematik

Av propositionen till den nya kriminaliseringen framgår att bestämmelsen avses tillämpas i konkurrens med medverkansbestämmelserna i 23 kap. BrB. Detta ställningstagande grundar sig i argumentet att de två gärningsformerna avser skydda två olika skyddsintressen och därför ska tillämpas parallellt.

Anstiftansansvar enligt 23 kap. 4 § BrB samt ansvar för stämpling enligt 23 kap. 2 § BrB och involverande av underårig i brottslig verksamhet kan enligt

min mening sägas vara straffbud som delvis överlappar varandra, vilket innebär att det utgör ett interferensfall i konkurrenshänseende. Vad som bör framhållas är svårigheten att på ett precist vis fastställa hur två straffbud förhåller sig till varandra i konkurrenshänseende. Den vaga redogörelsen för begreppet brottslig verksamhet i prop. 2022/23:53 gör bedömningen ännu svårare. Under förutsättning att likgiltighetsuppsåtet till att den underårige involveras i brottslig verksamhet och uppsåt till att brott ska begås är två skilda saker bör det vara fråga om ett interferensfall. En utförligare redogörelse för hur straffbuden skiljer sig åt i fråga om subjektiv täckning behandlas ovan.⁷⁷

Straffbuden vilar dessutom på olika skyddsintressen, en faktor som enligt allmänna rättsgrundsatser talar för kumulativ tillämpning. Precis som regeringen anfört bör således bestämmelserna tillämpas i konkurrens. Sådant resultat kan dock inte konstateras i de fall som hunnit prövas av underrätterna. I samtliga fall har endast ansvar för *involverande av en underårige i brottslighet* kommit i fråga, och ansvar för anstiftan eller stämpling har inte varit föremål för diskussion över huvud taget.

Jag ser att det finns anledning att problematisera den avsedda tillämpningen med hänsyn till förbudet mot dubbelbestraffning. Detta trots det faktum att tillämpning i konkurrens kan legitimeras enligt ovan stadgat. Attunda tingsrätt resonerar liknande i sitt remissyttrande och menar att utdömandet av ansvar för såväl involveringsbrottet som anstiftan kommer att innebära en betydande straffskärpning för gärningspersonen. I enlighet med allmänna rättsgrundsatser ska rätten inte beakta samma omständighet två gånger till den tilltalades nackdel. Att utdöma ansvar för osjälvständiga brottsformer vid sidan av brottet involverande av underårige i brottslig verksamhet skulle kunna sägas falla farligt nära en sådan dubbelbestraffning i vissa fall. Av lagtexten följer att en underårige ska anlitas för brott eller brottslig verksamhet. För straffansvar fordras endast likgiltighetsuppsåt till att åtgärden avser brottslig verksamhet. Förbudet mot dubbelbestraffning tangeras således endast i de fall det är klarlagt att en underårige anlitas för brott, då begreppet brottslig verksamhet är mycket diffust enligt vad som anförts ovan. För att kunna inta en

---

⁷⁷ Se avsnitt 5.1.

mer distinkt ståndpunkt fordras en klarläggning av begreppets omfång. Sådan klarläggning lär utrönas i framtida rättspraxis.

Dessutom kommer de fall en anstiftare förmått en person under 15 år att begå brottslig handling att få bära dubbel skuld, både för egen handling och för den underåriges. En person under 15 år kan som nämnt inte ställas till ansvar för olovliga gärningar då denne inte är straffbar. Den underåriges skuld kommer i stället att åläggas den anstiftande genom *rubriceringen involverande av underårig i brottslighet*. Den anstiftande kommer även att ställas till ansvar för eget handlande, genom ansvar för medverkan genom anstiftan eller stämpling. Bestämmelsen 16 kap. 5 a § BrB begränsar sig till involverande av person under 18 år, vilket innebär att sådan ansvarsfördelning inte kommer i fråga i samtliga fall då rubriceringen aktualiseras.

6 Avslutande reflektioner och slutsats

Den kritiska studien av det nya brottet *involverande av en underårig i brottslighet* i förhållande till principen om ultima ratio och befintlig lagstiftning har gett mig perspektiv på vilken problematik lagstiftaren i realiteten ska beakta vid införandet av ny straffrättslig lagstiftning. I det här sammanhanget finns det i min mening flera falluckor som lagstiftaren har missat att ta ställning till.

Redan innan bestämmelsens ikraftträdande fanns straffbud som träffade sådana handlingar som den nya bestämmelsen avsåg omfamna i sitt tillämpningsområde. En försvårande omständighet som inverkar på straffvärdet i skräpande riktning föreligger för den som förmår annan att medverka till brott genom missbruk av dennes ungdom eller beroendeställning. Dessutom har hovrätten kommit fram till att sådant nödläge som erfordras för ansvar enligt människohandelsbestämmelsen kan föreligga i en kriminell och socialt nedbrytande miljö där ungdomar ombeds sälja narkotika. Det är idag straffbart att förmå annan att utföra ett brott, och det är även straffbart att söka förmå annan att utföra brott. Enligt vad som anförts avseende uppsåt i förhållande till involveringsbrottet fordras endast likgiltighetsuppsåt till att åtgärden avser brottslig verksamhet. En sådan distinktion kan möjligen sägas vara en utvidgning av det straffbara området. Det straffbara området kan därför inte sägas utvidgats i betydande omfattning, men en utvidgning går att utröna i fråga om subjektiv täckning.

Min slutsats är att den kriminalisering som vidtagits är ett förhastat krafttag för att stävja våldsvågen med allt yngre gärningspersoner som tar plats i rättsalen. Det finns alternativa lösningar som förmodligen hade lett till ett likvärdigt utfall. Under mina studier ser jag en röd tråd i den delade uppfattningen att ungdomar inte är föremål för aktiv rekrytering till de kriminella nätverken. Den ökade risken för att involveras i brottslig verksamhet ligger i stället i de sociala förhållandena där myndighetsförakt, trångboddhet och fattigdom är vanligt förekommande faktorer. Att arbeta med grundproblematiken, de sociala förhållandena, och härigenom skapa incitament samt minimera risker för

att ungdomar involveras i brottslighet bör vara den första åtgärden. Inte ny kriminalisering. Lagstiftaren har således inte beaktat principen om ultima ratio i skäligen omfattning.

Det föreligger även väsentlig problematik i lagstiftarens resonemang avseende hur involveringsbrottet förhåller sig till de osjälvständiga brottsformerna anstiftan respektive stämpling. I de fall ansvar för osjälvständiga brottsformer utdöms i konkurrens med ansvar för involvering av underårig skulle i min mening samma omständighet kunna beaktas två gånger till den tilltalades nackdel. Omständigheten jag åsyftar är att en person förmår eller söker förmå annan att utföra en brottslig gärning, vilket även hade kunnat täckas av involveringsbrottet i vissa fall. Sådan hantering skulle stå i strid med allmänna rättsgrundsatser och dessutom tangera farligt nära förbudet mot dubbelstraffning. Lagstiftaren försvarar sin konkurrenshantering med att hävda olika skyddsintressen för involveringsbrottet respektive osjälvständiga brottsformer. Att utdöma straffrättsligt ansvar för två brott med olika skyddsintressen är lagenligt, men är ändå att anse som problematiskt enligt vad som ovan anförts. En sådan hantering ligger inte heller nära till hands vid den faktiska rättstillämpningen, vilket kan konstateras utifrån de tingsrättsdomar som behandlats i avhandlingen. Hur domstolen avser att behandla konkurrensproblematiken återstår att se i väntan på prejudikat från högre instans.

Trots problematiken som jag anser att den nya lagstiftningen för med sig ser jag positivt på lagstiftarens handlingskraft i fråga om hantering av ungdomars koppling till kriminella nätverk. Som lyfts i propositionen får ungdomars vägval i ung ålder inverkan på både det egna livet och på samhället i stort. Åtgärder är av högsta relevans, men vilka åtgärder som vidtas bör övervägas. Kanske bör billighetsskäl och visualiserad politisk handlingskraft skjutas åt sidan till förmån för mer arbetskrävande åtgärder som går till botten med grundproblematiken. Vilken inverkan kriminaliseringen kommer att ha på faktumet att barn används som mellanhänder och möjliggörare i nätverken återstår att se. Jag kan bara hoppas att åtgärder med reella effekter vidtas till förmån för att ungdomar ska se en mening att inte ta den kriminella vägen, och det bör ske snarast – innan det är för sent.

Källförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 2009/10:152 Förstärkt straffrättsligt skydd för människohandel.

Prop. 2022/23:53 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Riksdagsprotokoll

Prot. 2022/23:102. *Onsdagen den 3:e maj.*

Utredningsbetänkanden

SOU 1992:61 Ett reformerat åklagarväsende.

SOU 2013:38 Vad bör straffas?

SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Övrigt

Attunda tingsrätt, remissvar till SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, 2021-11-30, Dnr. TAA 2021/481 D51.

BRÅ-rapport 2016:12 *Kriminella nätverk och grupperingar.*

BRÅ-rapport 2020:4 *Dödligt våld i den kriminella miljön.*

BRÅ-rapport 2023:13 *Barn och unga i kriminella nätverk*.

Elefalk, Rikard: 'Unik karta: Här är alla skjutningar och sprängdåd i Stockholm i år', Sveriges radio, 2023-10-02, <<https://sverigesradio.se/artikel/unik-karta-har-ar-alla-skjutningar-och-sprangdad-i-stockholm-i-ar>> (besökt 2023-12-07).

Lunds universitet, remissvar till SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, 2021-11-29, Dnr. V 2021/2471.

Polismyndigheten, remissvar till SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, 2021-11-26, Dnr. A491.256/2021.

Silverberg, Josefin: 'Tio personer åtalas efter mordet på 15-åring i Skogås', Sveriges television, 2023-09-12, <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/atal-vacks-for-dodsskjutningen-i-skogas>> (besökt 2023-12-10)

Zangana, Beri, Hällsten, Amanda & Rapp, Johanna: 'Uppgifter: Unga tjejer misstänka för sprängning i radhus', Aftonbladet, 2023-10-29, <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/154wKe/unga-tjejer-misstanka-for-explosion-i-nacka>> (besökt 2023-12-07)

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 2013 s. 397.

NJA 2022 s. 675.

Hovrätterna

Svea hovrätts dom den 29 juni 2021 i mål B 2206–21.

Tingsrätterna

Linköpings tingsrätts dom den 14 september 2023 i mål B 3093–23 samt B 3629–23.

Lunds tingsrätts dom den 16 oktober 2023 i mål B 4929–23.

Södertörns tingsrätts dom den 3 februari 2021 i mål B 1794–20.

Södertörns tingsrätts dom den 12 september 2023 i mål B 10859–23.

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus förlag, Uppsala.

Asp, Petter (2021), *De osjälvständiga brottsformerna: försök, förberedelse, stämpling, (gärningsmannaskap &) medverkan, underlåtenhet att avslöja och förhindra brott*, 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala.

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken: en kommentar* (2023-11-24), version 23, JUNO, (hämtad 2023-11-28)

Jareborg, Nils (2001), *Allmän kriminalrätt*, Iustus förlag, Uppsala.

Jareborg, Nils (2006), *Inkast i straffområdet*, Iustus förlag, Uppsala.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Strahl, Ivar (1976), *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, P.A. Norstedt och söners förlag, Stockholm.

Wennberg, Suzanne (2022), *Introduktion till straffrätten*, 13 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Ågren, Jack (2023), *Straffansvar*, 11 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.